

GRUNNOPPLÆRING FOR VOKSNE

2005–2013

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Med Stortingsmelding nr 44 (2008-2009), *Utdanningslinja*, ble det for første gang presentert en stortingsmelding som omhandler helheten i samfunnets behov for kompetanse. Meldingen tar utgangspunkt i humankapitalens store betydning for den norske økonomien. De siste 25 årene har de menneskelige ressursenes andel av nasjonalformuen økt betraktelig. I dag utgjør humankapitalen om lag 80 prosent av Norges samlede ressurser. Det betyr at vi i stadig større grad lever av kompetansen vår.

Når kompetanse er vår viktigste ressurs, må vi sørge for å forvalte den godt. Arbeidslivet må ha tilstrekkelig tilgang

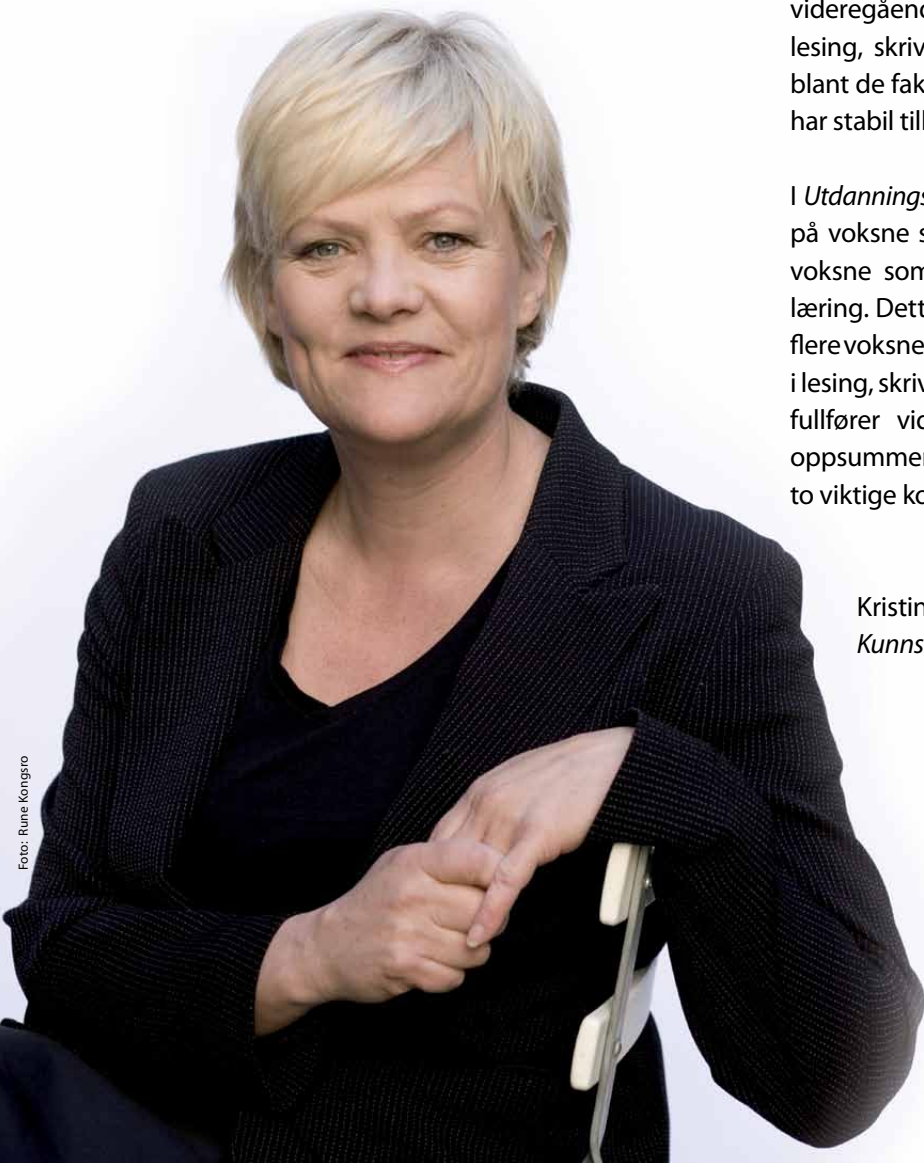
på nødvendig kompetanse, og den enkelte må få mulighet til å utvikle sine kunnskaper og ferdigheter i tråd med arbeidslivets behov.

Detaljene om framtidens arbeidsliv er det vanskelig å vite noe sikkert om. Svært mye tyder likevel på at en stadig større andel av jobbene vil kreve fullført videregående opplæring eller høyere utdanning. Mange voksne i dagens arbeidsstyrke har ikke fullført videregående opplæring. En relativt stor andel unge fullfører heller ikke. Slik forsetter gruppen å vokse.

Forskningen viser at personer uten videregående opplæring langt oftere er arbeidssøkere eller mottakere av offentlige stønader enn dem som enn dem som har videregående opplæring. Grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving, regning og bruk av digitale verktøy er blant de faktorene som har størst betydning for om man har stabil tilknytning til arbeidslivet eller ikke.

I *Utdanningslinja* sa regjeringen at den ville satse spesielt på voksne som mangler grunnleggende ferdigheter og voksne som ikke har gjennomført videregående opplæring. Dette fikk bred tilslutning i Stortinget. Målet er at flere voksne skal få styrket sine grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving, regning og bruk av IKT, og at flere voksne fullfører videregående opplæring. Dette dokumentet oppsummerer regjeringens tiltak og initiativ for å nå disse to viktige kompetansepoltiske målene.

Kristin Halvorsen
Kunnskapsminister

**Tilbudene som finnes
må dekke så mange av de ulike behovene
som mulig**

Voksne med mangelfulle grunnleggende ferdigheter og voksne som ikke har fullført videregående opplæring er ingen ensartet gruppe. Ulike behov krever ulike tilbud.

Noen voksne har mangelfull grunnskoleopplæring, andre sliter med lesing eller regning i arbeidssituasjonen, noen har lang arbeidserfaring, men mangler fagbrevet. Opp- læringstilbudene som finnes må dekke så mange av de ulike behovene som mulig. Oppgaven er å tilrettelegge slik at de ulike veiene til bedre basisferdigheter og fullført videregående opplæring så godt som mulig dekkes gjennom kommunenes, fylkeskommunenes og statens samlede virkemidler.

Voksnes rett til grunnskoleopplæring og videregående opplæring er utgangspunktet for mange av de opp- læringstilbudene som gis. Disse rettighetene er viktige premisser for å lykkes med målsetningene på området (les mer om voksnes opplæringsrettigheter i kapittel 4). Regjeringen er også opptatt av å gi opplæring i grunn- leggende ferdigheter til voksne som har behov for det. Her er særlig satsingen på Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) viktig.

Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA)

OECDs internasjonale ALL-undersøkelse (Adult Literacy and Life Skills) fra 2005 konkluderte med at en stor del av

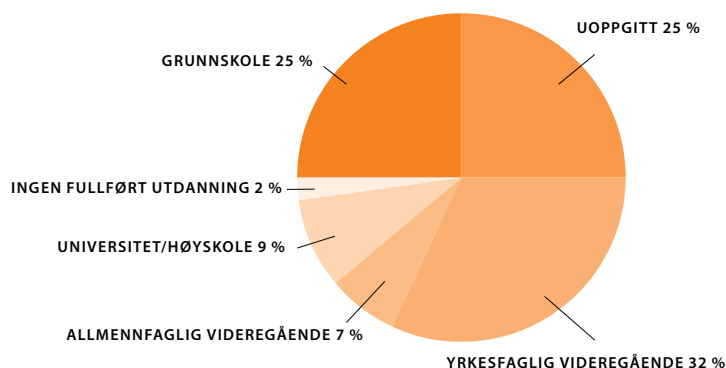
den norske befolkningen har svake grunnleggende ferdigheter. Undersøkelsen måler voksnes lese- og tallforståelse og graderer disse etter fem nivåer. Resultatene fra Norge viste at om lag 430 000 nordmenn scoret på nivå 1 på enten lese- eller tallforståelse. Disse har såpass svake grunnleggende ferdigheter at de er i risikozonen med hensyn til kompetansekravene i dagens informasjonssamfunn.

Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) ble opprettet i 2006 og forvaltes av Vox. Gjennom programmet kan offentlige og private virksomheter søke støtte til å gjennomføre opplæringstiltak i lesing, skriving, regning og bruk av IKT for sine ansatte. Programmet retter seg hovedsakelig mot personer med lav formell utdanning, og opplæringen skal i størst mulig grad gis i kombinasjon med arbeid. Målet er å styrke arbeidstakernes grunnleggende ferdigheter, og at de gjennom det blir bedre rustet til å stå i et arbeidsliv hvor kompetansekravene øker.

Størsteparten av midlene i BKA-programmet har vært tildelt gjennom den ordinære utlysningen. Vox har imidlertid også gitt midler til prosjekter rettet mot spesielle sektorer eller grupper, eksempelvis prosjekter i varehandelen, byggnæringen og opplæring for unge voksne som verken er i arbeidsliv eller utdanning. BKA-programmet utvikles fortløpende for å sikre at flere bransjer og flere grupper av arbeidstakere med svake grunnleggende ferdigheter deltar.

BKA-programmet er populært, og tilskuddet er økt kraftig med den sittende regjeringen. Mens det ble bevilget 14,5 millioner til BKA i 2006, er bevilgingen økt til 83,8 millioner kroner i budsjettet for 2012.

Målet er at arbeidstakerne får styrket sine grunnleggende ferdigheter, og gjennom det blir bedre rustet til å stå i arbeidslivet.

BKA-deltakere fordelt på utdanningsnivå, 2011.

Kilde: Vox

BKA-kursene treffer målgruppen

Proba samfunnsanalyse og Econ Pöyry har evaluert BKA-programmet. Evalueringen viser at BKA-kursene i stor grad treffer de gruppene som har høyest andel personer med lave basisferdigheter. Andelen kursdeltakere med kun grunnskole har gått fra 20 prosent i 2006 til 25 prosent i 2011, mens andelen med videregående opplæring (yrkesfag) har falt fra 44 prosent i 2006 til 32 prosent i 2011. Andelen kursdeltakere med høyere utdanning er også redusert i perioden.

Videre viser evalueringen at deltakerne i stor grad er fornøyd med kursene, og at de fleste (75 prosent) mener at BKA-kurs har hatt effekt for dem. De fleste arbeidsgiverne svarer at kursene har gitt en del av deltakerne bedre grunnleggende ferdigheter. Rundt ti prosent mener at nesten alle deltakerne har fått bedre basisferdigheter.

LES MER

Proba samfunnsanalyse, Evaluering av Program for basiskompetanse i arbeidslivet, Rapport 2012/08

Rammeverk for opplæring i grunnleggende ferdigheter tilpasset voksne

I 2007 fikk Vox i oppdrag av Kunnskapsdepartementet å utarbeide et rammeverk for opplæring i grunnleggende ferdigheter for voksne. Rammeverket inneholder nivå-beskrivelser og kompetansemål i lesing og skriving, hverdagsmatematikk, digital kompetanse og muntlig kommunikasjon. Det tar utgangspunkt i kompetansemålene i læreplanene for Kunnskapsløftet, men er tilpasset voksnes livs- og arbeidssituasjon.

Rammeverket benyttes hovedsakelig i forbindelse med opplæring gjennom BKA-programmet, men er tilgjengelig for alle som driver med opplæring for voksne. Vox har også utviklet tester og kartleggingsverktøy som kan brukes til å vurdere deltakernes grunnleggende ferdigheter før og etter opplæring.

Høyere kompetansekrav i arbeidslivet

SSB foretar jevnlig framskrivinger av etterspørselen etter kompetanse. En av de viktigste tendensene i disse er at etterspørselen etter arbeidstakere med kun obligatorisk utdanning vil avta markant i årene framover. I 2030 viser beregningen at 18 prosent av de sysselsatte vil ha grunnskole eller grunnkurs fra videregående opplæring, mot 27 prosent i 2007 og et anslått nivå på 63 prosent i 1972. Fallet i etterspørselen etter personer med obligatorisk utdanning og veksten i etterspørselen etter personer med yrkesfaglige kompetanse på videregående skole fortsetter i hele framskrivingsperioden.

LES MER

Bjørnstad m.fl., Demand and supply of labor by education towards 2030: Linking demographic and macroeconomic models for Norway, SSB rapport 39/2010

Studieforbund

Studieforbund er paraplyorganisasjoner for frivillige ideelle organisasjoner, og tilbyr hovedsaklig voksenopplæring som ikke er bundet av læreplaner og eksamen. Studieforbundene er en viktig opplæringstilbyder, også innenfor BKA-programmet.

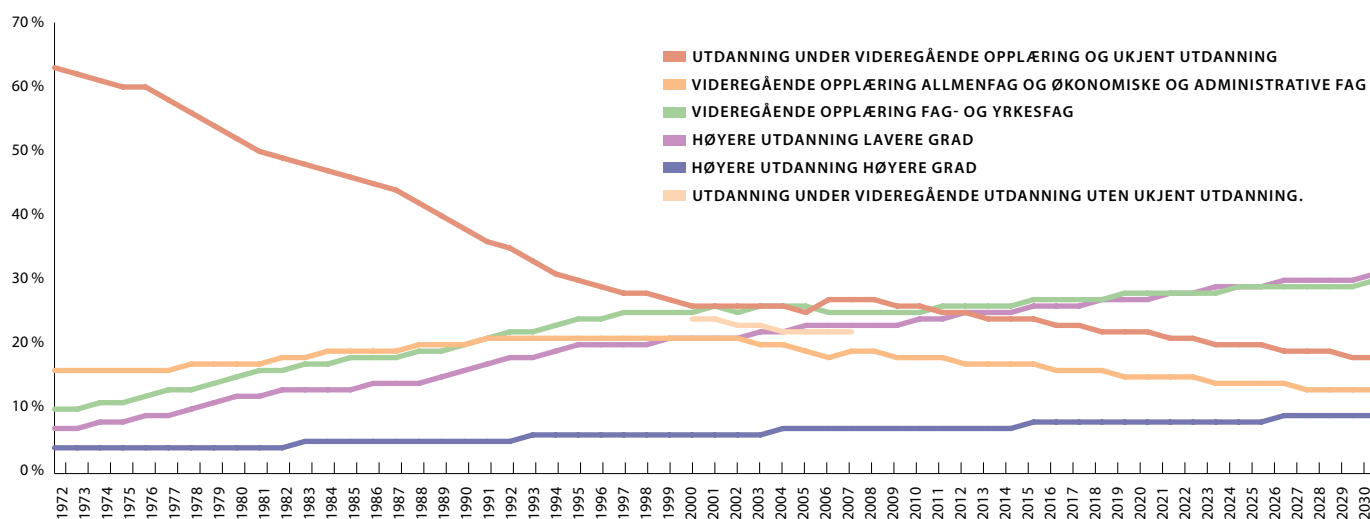
Etter opplæringsloven kan fylkeskommunen benytte studieforbund for å oppfylle plikten til å gi videregående opplæring til voksne. Studieforbund kan også arrangere formell kompetansegivende utdanning som et supplement til det offentlige utdanningssystemet.

REGJERINGEN HAR:

Økt bevilgningen til Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) fra 14,5 millioner kroner i 2006 til 83,8 millioner kroner i 2012

Utviklet et rammeverk for opplæring i grunnleggende ferdigheter som er tilpasset voksne

Styrket studieforbundene med om lag 85 millioner kroner totalt i regjeringsperioden, inkludert reversering av kutt på 50 millioner kroner i 2006-budsjettet.

Syssettelseting etter utdanningsnivå som prosentandel av total syssettelseting, 1972-2030.

Kilde: SSB

**For mange voksne er det motiverende
å delta i læringsaktiviteter sammen med kollegaer,
og mange opplever at opplæringen
er mer relevant når den foregår
i tilknytning til arbeidsplassen**

Voksne som har behov for å fullføre grunnskole eller videregående opplæring, er i svært ulike livs- og arbeidssituasjoner. Tilbudene må gjøre det praktisk mulig for voksne med forskjellige utgangspunkt å delta i opplæring.

Erfaringene fra BKA-programmet viser at mange foretrekker opplæring som foregår på arbeidsplassen og som er knyttet til arbeidsoppgavene de har. Derfor har regjeringen satt i gang utprøvinger med videregående opplæring for voksne på arbeidsplassen.

Det er flere grunner til at det er hensiktsmessig å satse på tiltak som gir mulighet til å gjennomføre videregående opplæring i kombinasjon med arbeid. For det første innebærer dette at den enkelte er i jobb under utdanning og dermed opprettholder nødvendig livsopphold gjennom ordinær lønn. Opplæring i kombinasjon med arbeid vil kunne bidra til å nå grupper det ellers er vanskelig å motivere til opplæring. For mange er det motiverende å delta i læringsaktiviteter sammen med kollegaer, og mange opplever at opplæringen er mer relevant når den foregår i tilknytning til arbeidsplassen.

Ikke alle voksne som har behov for opplæring er i et arbeidsforhold. Regjeringen har derfor også satt i gang forsøk med videregående opplæring for arbeidssøkere. Målgruppen er i første rekke registrerte arbeidssøkere som ikke tidligere har fullført videregående opplæring. Formålet med forsøket er at målgruppen får et helhetlig og tilpasset opplæringsstilbud som fører fram til fag- eller svennebrev.

De to forsøksordningene skal evalueres. Sluttrapporten fra evalueringen vil foreligge sommeren 2014.

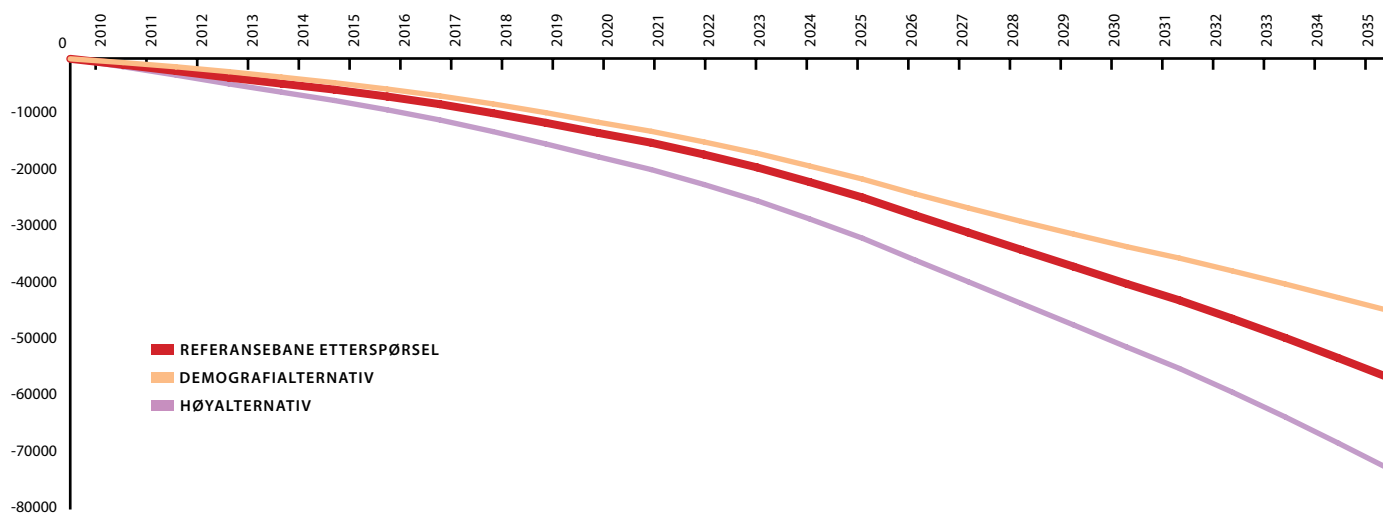
Store effekter av å fullføre videregående opplæring

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har Proba samfunnsanalyse undersøkt hvilke arbeidsmarkeds-effekter det har å fullføre videregående opplæring som voksen. Proba har sammenlignet utfall på arbeidsmarkedet for personer som har fullført videregående opplæring som voksne med ellers like individer som ikke har fullført. Analysen viser at det å fullføre et yrkesfaglig videregående løp gir 14 dager mer i arbeid per person per år, alt annet likt. Forskerne finner videre at fullføring som voksen reduserer antall dager som ufør med hele 30 prosent per person per år, alt annet likt. Dette betyr at færre av dem som fullførte videregående opplæring som voksne ble uføre, eller at de ble uføre seinere i livet enn personene i sammenligningsgruppa. Analysene viser også at det å fullføre yrkesfaglig videregående opplæring som voksen gir 3,7 prosent høyere lønnssum per person per år, alt annet likt.

LES MER

Proba samfunnsanalyse, Utfall på arbeidsmarkedet for personer som fullfører videregående utdanning som voksne, Rapport 2011/04

Det må finnes tilbud som gjør det praktisk mulig for voksne med forskjellige utgangspunkt å delta i opplæring.

Balanse mellom tilbud og etterspørsel for helsefagarbeidere, HELSEMOD 2010-2035. Antall normalårsværk.
Kilde: SSB

Forsøk med videregående opplæring på arbeidsplassen i helse- og omsorgssektoren og barnehagesektoren

Sammen med Helse- og omsorgsdepartementet har Kunnskapsdepartementet satt i gang forsøk med videregående opplæring på arbeidsplassen i Hedmark, Hordaland, Nord-Trøndelag, Rogaland og Vestfold. Forsøket omfatter helsefagarbeiderfaget og barne- og ungdomsarbeiderfaget. Helse- og omsorgssektoren og barnehagesektoren har mange deltidsansatte, vikarer og personer med løs tilknytning til arbeidslivet.

Gjennom forsøksordningen skal fylkeskommunen, sammen med virksomhetene, utvikle modeller som legger til rette for at opplæringen i størst mulig grad skjer i tilknytning til arbeidsplassen. Dette gjør det mulig å arbeide og motta lønn mens man er i et opplæringsløp. Hovedmålet med forsøket er å utvikle og teste ut modeller og opplæringstilbud som på sikt kan bidra til at flere ufaglærte i helse- og omsorgssektoren og barnehagesektoren tar fagbrev.

De eksisterende læreplanene for videregående opplæring er i hovedsak utviklet med tanke på ungdom som er i ordinære opplæringsløp. Det samme gjelder den såkalte 2+2-modellen som innebærer 2 år i skole og 2 år i lærebedrift. Disse rammene kan i enkelte tilfeller gjøre det vanskelig å ivareta voksnes rett til tilpasset opplæring, og også gjøre det vanskelig å kombinere opplæring med jobb.

Svært få voksne vil slutte i en jobb, ta opp studielån og begynne i videregående opplæring. Forsøksordningene skal utvikle mer brukertilpassede opplæringstilbud og flere veier fram til fagbrev enn det som tilbys gjennom fylkeskommunene i dag. Det er også et mål å stimulere arbeidsgivere til å tilby sine ansatte opplæring i tilknytning til arbeid, slik at den enkelte kan beholde ordinære lønnsbetingelser under opplæringen.

Stort behov for helsefagarbeidere

HELSEMOD er en beregningsmodell for arbeidsmarkedet for helse- og velferdspersonell. Den siste beregningen i modellen ble gjennomført i 2012, og viser at det vil bli stor mangel på helsefagarbeidere i perioden fram til 2035. I 2035 er underskuddet beregnet (i det såkalte referansealternativet) til å bli på 57 000 årsverk. Det er bare 13 000 årsverk mindre enn det totale antall årsverk helsefagarbeiderne utførte i helse- og sosialsektoren i 2010.

Voksne er den viktigste rekrutteringskilden til helse- og omsorgsfagene på videregående nivå, og utgjør om lag 80 prosent av rekrutteringen.

LES MER

Roksvaag og Texmon, Arbeidsmarkedet for helse- og sosialpersonell fram mot år 2035: Dokumentasjon av beregninger med HELSEMOD 2012, SSB, Rapport 14/2012

Forsøk med videregående opplæring for arbeidssøkere

I samarbeid med Arbeidsdepartementet har Kunnskapsdepartementet satt i gang forsøk for å utvikle opplæringsmodeller som gjør det mulig for voksne arbeidssøkere å ta videregående opplæring. Målgruppen for forsøket er i første rekke registrerte arbeidssøkere som ikke tidligere har fullført videregående opplæring. Forsøket skal bidra til at målgruppen får et helhetlig og tilpasset opplæringstilbud som fører fram til fag- eller svennebrev. Livsopphold dekkes gjennom overføringene til arbeidsledige fra NAV.

Den arbeidsledige skal kunne begynne opplæringen i ledighetsperioden og få fullført opplæringen dersom vedkommende kommer tilbake i jobb før den er avsluttet. Forsøket startet sommeren 2010 og skal gå over en 3-års periode. Sogn og Fjordane, Oppland, Finnmark og Oslo er valgt ut til å delta.

REGJERINGEN HAR:

Igangsatt forsøk med videregående opplæring i kombinasjon med arbeid.

Igangsatt forsøk med videregående opplæring for arbeidssøkere.

**Realkompetanse
er et av de viktigste verktøyene
for å realisere livslang læring for voksne**

Realkompetansevurdering er en nøkkel for å realisere livslang læring for voksne. Gode ordninger for karriereveiledning bidrar til bevissthet om rettigheter og muligheter.

Voksne med rett til videregående opplæring har rett til å få sin realkompetanse dokumentert og vurdert. Realkompetanse er de kunnskapene en person har opparbeidet gjennom yrkespraksis, ubetalt arbeid, organisasjonsarbeid, fritidsaktiviteter osv. I grunnopplæringen handler realkompetansevurdering om å vurdere den voksnes realkompetanse opp mot læreplaner i de enkelte fag.

En særlig form for realkompetansevurdering er yrkesprøving. Yrkesprøving er en praktisk metode som egner seg for personer som har kompetanse i et yrkesfag, men som ikke kan dokumentere skole og/eller arbeidserfaring innen dette faget.

Realkompetansevurdering er et av de viktigste verktøyene for å realisere livslang læring for voksne. Mange voksne vil ha opparbeidet så mye realkompetanse fra arbeidslivet at opplæringstiden vil bli vesentlig avkortet, og mange vil trolig kunne formalisere en fagopplæring på ett år.

Opplæringslovens § 3-5 fastsetter også at voksne som mangler formell fagutdanning, men som har minst 5 års dokumentert allsidig praksis i et fag, kan gå direkte opp til fag-/svenneprøve som praksiskandidater. Før praktisk fag-/svenneprøve, må kandidaten avlegge en teoretisk prøve for praksiskandidater i sitt fag. Disse kandidatene er fritatt for fellesfagene og annen undervisning.

Nedgang i realkompetansesøkere

I perioden 2005-2007 viser tall fra Utdanningsdirektoratet at om lag 17 prosent av de rundt 30 000 voksne som årlig befant seg i videregående opplæring hadde søkt opptak på bakgrunn av realkompetanse. Tallet har vært synkende de siste årene. I 2010 var 14 prosent av de voksne deltakerne i videregående opplæring realkompetansevurdert, hvilket utgjorde 2 785 av deltakerne.

Det er i hovedsak deltakere på fag som gir yrkeskompetanse som er realkompetansevurdert, og mange av dem som realkompetansevurderes går på helse- og sosialfaglige utdanningstilbud. Bare 15 prosent av alle realkompetansevurderte deltakere går på fag som gir studiekompetanse.

**Målet er å
sørge for et effektivt
og forutsigbart system for
realkompetansevurdering og
å bedre voksnes tilgang til
karriereveiledning.**

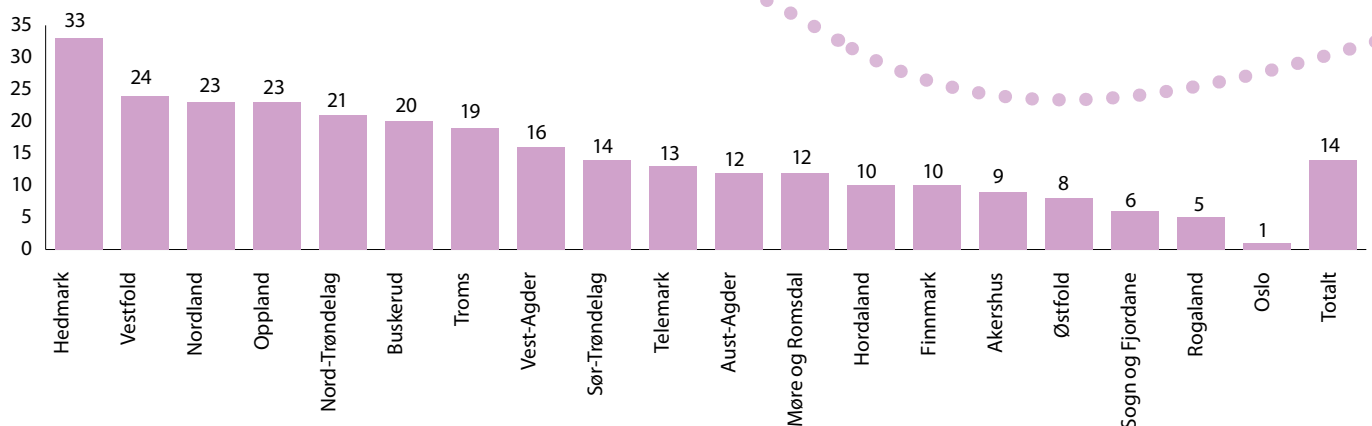
Retten til realkompetansevurdering er en individuell rett med juridisk status som enkeltvedtak. Det setter betingelser og rammer for hvordan slik vurdering skal foregå.

Det er påpekt fra flere hold at Norge mangler nasjonale retningslinjer for vurdering og verdsetting av realkompetanse. Dette kan medføre en risiko for forskjellsbehandling.

Manglende nasjonale retningslinjer kan også være en forklaring på hvorfor aktiviteten har gått ned de siste årene. Det er behov for å utarbeide retningslinjer for dokumentasjon, vurdering og verdsetting av realkompetanse som holder en forsvarlig faglig og juridisk standard. Kunnskapsdepartementet har bedt Utdanningsdirektoratet om å utarbeide slike nasjonale retningslinjer for realkompetanse.

Store fylkesvise forskjeller

Det er store forskjeller mellom fylkene i hvor stor andel av deltakerne i videregående opplæring som er realkompetansevurdert. Tall fra SSB (2010) viser at Hedmark fylke skiller seg ut ved at hele 33 prosent av deltakerne var realkompetansevurdert. I Oslo var den samme andelen på 1 prosent.

Prosentandel realkompetansevurderte deltakere i videregående opplæring fordelt på fylke, 2010.

Kilde: SSB

Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk

Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk ble fastsatt i desember 2011. Kvalifikasjonsrammeverket skal gjøre utdannings-systemene mer forståelige både nasjonalt og internasjonalt, legge til rette for å øke mobiliteten innenfor og mellom landene, bidra til fleksible læringsveier og dermed styrke livslang læring.

Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk tar utgangspunkt i dagens norske utdanningsystem og beskriver kvalifikasjoner i forhold til dette. Personer med formell utdanning vil automatisk ha sin kompetanse relatert til rammeverket, men de som ikke har formell kompetanse må dokumentere dette på annen måte. Realkompetanse er en nøkkel for at flere skal kunne få sin kompetanse vurdert ut fra kvalifikasjonene, og dermed relatert til nivå i rammeverket.

Karriereveiledning

Gode ordninger for karriereveiledning er viktig for å utvikle kunnskap og bevissthet om egen kompetanse og om hvilke muligheter og rettigheter man har i utdannings-systemet. Stortingsmelding nr. 44 (2008-2009), *Utdanningslinja*, slo fast at voksnes tilgang til karriereveiledning er mangelfull, og at mange voksne faller mellom de veiledningsordningene som finnes i utdannings- og arbeidsmarkedssektoren.

For å bedre voksnes tilgang til karriereveiledning er det etablert regionalt samarbeid om karriereveiledning i samtlige fylker. Samarbeidet innebærer at fylkeskommuner, kommuner, NHO, LO, NAV, Vox, KS og utdanningssektoren inngår forpliktende avtaler om partnerskap.

Etablering av karrieresentre er blant de viktigste virkemidlene for partnerskapene. Sentrene tilbyr karriereveiledning for voksne og ungdom som ikke befinner seg i utdanningssystemet eller oppfølgingstjenesten. De er også tenkt som kompetanseressurs for skolene, bedrifter og NAV. Målet er at karrieresentrene skal bidra til en helhetlig, samordnet, tilgjengelig og kvalitetsmessig god karriereveiledning for ungdom og voksne i et livslangt perspektiv. De regionale partnerskapene har også fått ansvar for å veilede tillitsvalgte i arbeidslivet, slik at de kan inspirere og veilede ansatte til videre- og etterutdanning, derunder også til opplæring i grunnleggende ferdigheter.

I 2010 ga Kunnskapsdepartementet Vox i oppdrag å etablere en nasjonal enhet for karriereveiledning. Enheten startet opp i januar 2011, og skal bidra til å bedre systemene for karriereveiledning og gjøre dem tilgjengelig for flere. Sentralt i dette arbeidet står nasjonal koordinering av partnerskapenes arbeid og informasjons- og kunnskapsspredning.

REGJERINGEN HAR:

Fastsatt nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring

Igangsatt et arbeid for å utarbeide nasjonale retningslinjer for dokumentasjon, vurdering og verdsetting av realkompetanse

Etablert regionalt samarbeid om karriereveiledning i samtlige fylker, og opprettet en nasjonal enhet for karriereveiledning

**Grunnopplæring for voksne
skal tilpasses
den enkeltes behov.**

Voksnes rett til grunnskoleopplæring og videregående opplæring er utgangspunktet for mange av de offentlige opplæringstilbudene som finnes for voksne.

Innføringen av disse rettighetene har derfor hatt stor betydning for voksnes mulighet til å forbedre grunnleggende ferdigheter og skaffe seg mer formell kompetanse.

Rett til grunnskoleopplæring

Etter opplæringsloven § 4A-1 har voksne som trenger det rett til grunnskoleopplæring. Retten omfatter både voksne som mangler vitnemål fra grunnskolen, og voksne som har oppnådd vitnemål tidligere, men som likevel har behov for mer opplæring.

Retten til grunnskoleopplæring omfatter vanligvis de fagene man trenger for å få vitnemål for fullført grunnskoleopplæring for voksne. Voksne kan likevel velge om de vil ta full grunnskoleopplæring med sikte på vitnemål, eller opplæring kun i deler av fag. Opplæringen kan også begrenses til grunnleggende ferdigheter dersom man ønsker og har behov for det. Dette omfatter også opplæring i digitale ferdigheter.

Uavhengig av om man tar full grunnskoleopplæring, opplæring i enkeltfag eller kun i deler av fag, skal opplæringen ta utgangspunkt i læreplanene for de aktuelle fagene. Grunnskoleopplæring for voksne skal også tilpasses den enkeltes behov.

En del voksne trenger mer tilpasning og har andre behov enn det som blir dekket av det ordinære opplæringstilbudet for voksne. Disse kan få spesialundervisning etter opplæringsloven § 4A-2.

Målet er at voksne selv kan avgjøre om de ønsker full grunnskoleopplæring, opplæring i deler av fag eller opplæring i grunnleggende ferdigheter.

Flere voksne tar grunnskoleopplæring

Ifølge tall fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI) var det 5 472 deltakere i ordinær grunnskoleopplæring for voksne etter § 4a-1 i undervisningsåret 2010/2011. Dette er det høyeste antallet siden registreringen startet i 2002/2003. For 2010/2011 var antallet minoritetsspråklige deltakere 4 785, hvilket utgjorde 87 prosent av deltakerne i ordinær grunnskoleopplæring. Minoritetsandelen har vært jevnt stigende.

I undervisningsåret 2010/2011 fikk 5 031 voksne personer spesialundervisning. Av disse deltok 108 både i ordinær grunnskoleopplæring og spesialundervisning. Mens antallet deltakere i ordinær grunnskoleopplæring har steget kraftig det siste året, har antall deltakere i spesialundervisningen vært jevnt nedadgående fra skoleåret 2002/2003. For undervisningsåret 2010/2011 var antallet i ordinær grunnskoleopplæring for første gang høyere enn antallet i spesialundervisningen

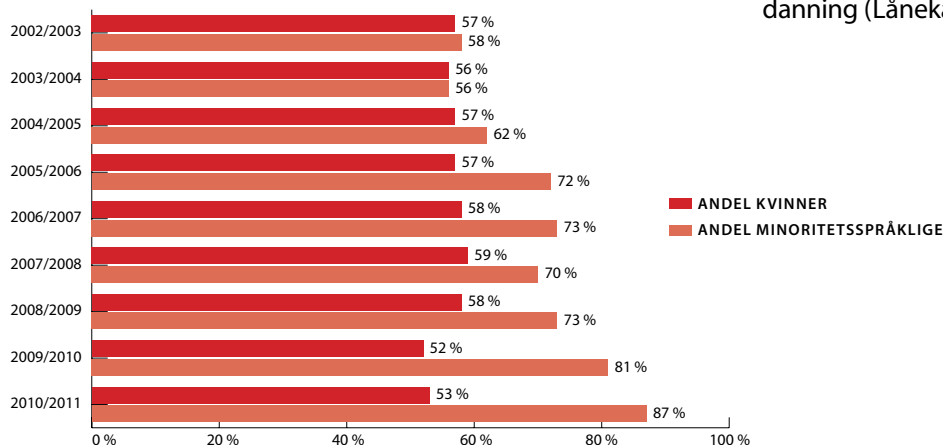
Rett til videregående opplæring

Voksne som har fullført grunnskolen eller tilsvarende, men som ikke har fullført videregående opplæring, har etter søknad rett til videregående opplæring for voksne fra og med det året de fyller 25 år. Opplæringen for voksne skal tilpasses den enkeltes behov. Det kan i praksis bety kveldsundervisning, fjernundervisning og mulighet til å ta opplæringen på kortere tid. Fylkeskommunen har ansvaret for å gi den rettighetsbaserte opplæringen. Mange fylkeskommuner er gode til å tilrettelegge, men en god del av undervisning gis på dagtid og kan derfor være vanskelig å kombinere med yrkesaktivitet.

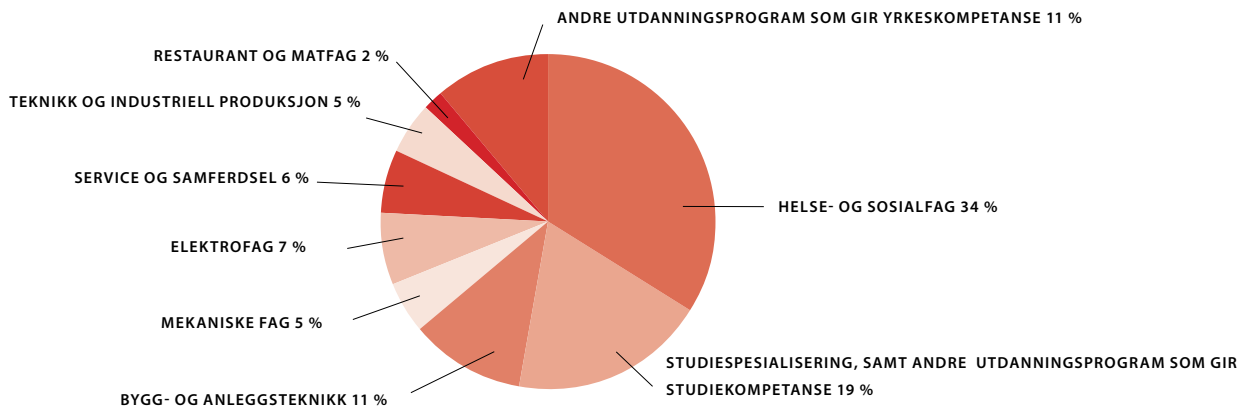
Voksnes opplæringsrett innebærer også rett til gratis realkompetansevurdering. Hensikten med en slik vurdering er at voksne kan få avkortet deler av opplæringen på bakgrunn av godkjent realkompetanse.

Etter opplæringsloven kan fylkeskommunen også benytte studieforbund for å oppfylle plikten til å gi videregående opplæring til voksne.

Med oppfølgingen av Kompetansereformen fikk voksne som har rett til opplæring etter opplæringsloven, rett til å søke utdanningsstøtte hos Statens lånekasse for utdanning (Lånekassen).

Deltakere i ordinær grunnskoleopplæring, andel kvinner og minoritetsspråklige per år
Kilde: GSI

Deltakere i videregående opplæring fordelt på utdanningsprogram, 2010.
Kilde: SSB/VIGO

Flest voksne på yrkesfag

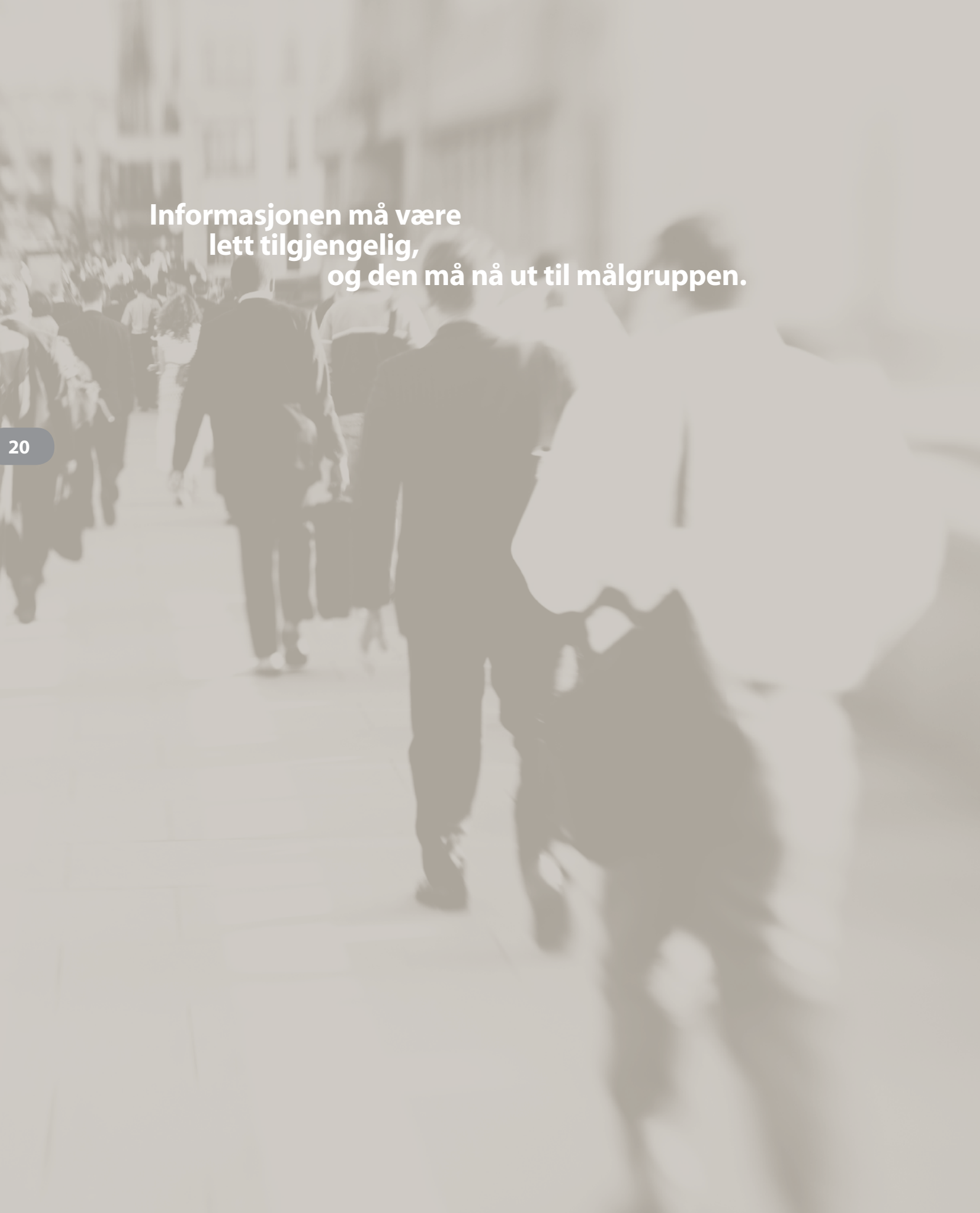
Ifølge VIGO, fylkeskommunenes inntakssystem for videregående opplæring, var det 20 623 voksne deltakere i videregående opplæring i 2010. Det har vært en nedgang i antall deltakere fra 2009 på totalt 15 prosent. I 2010 var 53 prosent av deltakerne kvinner og 47 prosent menn. Den største andelen deltakere var mellom 30 og 39 år, og hele 67 prosent var under 40 år. Andelen innvandrere totalt var på 21 prosent, og her var kvinneandelen på 61 prosent.

En tredjedel av alle voksne i videregående opplæring følger opplæring i helse- og sosialfag. 19 prosent tar fag som fører til generell studiekompetanse. Blant de øvrige yrkesfaglige utdanningsprogrammene er det bygg- og anleggsteknikk som er det mest populære, med 11 prosent av deltakerne.

Av nye deltakerne i videregående opplæring i 2010 hadde nesten 60 prosent fullført en videregående opplæring tidligere. Sju prosent hadde fullført en grad på universitets- og høyskolenivå. At såpass mange av alle de nye deltakerne allerede har utdanning på videregående skoles nivå eller høyere utdanning, tyder på at flere tar en ny yrkesutdanning eller tar opp igjen fag. Bare 22 prosent av de nye deltakerne har kun grunnskole fra før.

REGJERINGEN HAR:

Tydeliggjort voksnes rett til opplæring i grunnleggende ferdigheter

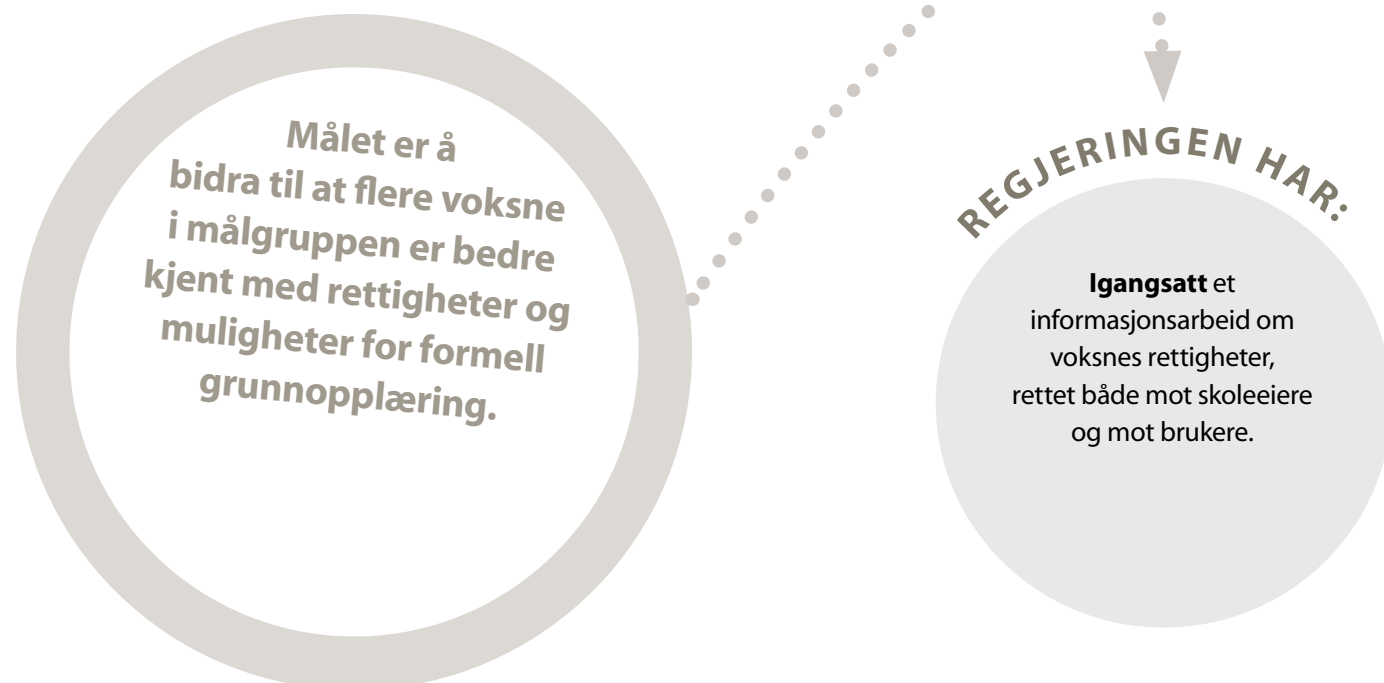
**Informasjonen må være
lett tilgjengelig,
og den må nå ut til målgruppen.**

Voksne som er interessert i å utvikle eller formalisere kompetansen sin, må ha god tilgang til informasjon om sine rettigheter og muligheter.

Informasjonen må være lett tilgjengelig, og den må nå ut til målgruppen. Det er også viktig at kommuner og fylkeskommuner er godt kjent med sine forpliktelser overfor voksne. I 2010 ga Kunnskapsdepartementet Utdanningsdirektoratet i oppgave å utarbeide en plan for hvordan direktoratet vil arbeide for å styrke regelverkskompetansen hos skoleeier, og hvordan de vil arbeide for å øke målgruppens kunnskap om sine rettigheter.

Utdanningsdirektoratet har utarbeidet et rundskriv til kommuner og fylkeskommuner om innholdet i voksenretten og hvordan den skal tolkes. Dette skal bidra til bedre og mer lik regelverksforståelse og praksis i kommunene og fylkeskommunene. Det er også utarbeidet en veileder om regelverket knyttet til minoritetspråklige elever og opplærings situasjonen til voksne.

Fra og med 2009 har direktoratet hatt en satsing på grunnopplæring for voksne og et mål om å bidra til at flere voksne i målgruppen er bedre kjent med rettigheter og muligheter for formell grunnopplæring. Det har også vært et mål å styrke regelverkskompetansen hos Fylkesmannsembetene slik at de er i bedre stand til å veilede kommuner og fylkeskommuner. Direktoratet har foretatt en gjennomgang av det eksisterende informasjonsmateriellet til voksne. Konklusjonen fra denne gjennomgangen er at informasjonen i liten grad ser ut til å nå målgruppen. Direktoratet vurderer fortløpende hvordan konklusjonene i rapporten skal følges opp slik at informasjonen overfor målgruppen blir mer relevant og hensiktsmessig. I 2012 er det satt av 3 millioner kroner i Utdanningsdirektoratet til tiltak rettet mot voksne. Det er i tillegg satt av 1 million kroner i Vox for å bistå direktoratet i informasjonsarbeidet.

**PIAAC vil gi ny og viktig informasjon
som kan ha stor betydning
for den videre politikkutviklingen på feltet**

Forskning på voksnes læring og analyser av politikken som føres på voksenfeltet er avgjørende for å sikre at tiltakene er treffsikre og har god effekt.

Fra 2012 satser regjeringen ekstra på dette området. Det er vedtatt å sette av 5 millioner kroner årlig i en femårsperiode, til sammen 25 millioner kroner, for å få mer og bedre kunnskap om voksnes ferdigheter og deltakelse i opplæring.

PIAAC

Særlig viktig vil det være å utnytte dataene fra PIAAC, den internasjonale undersøkelsen av lese- og tallforståelse. PIAAC vil gjøre det mulig å måle ferdighetene og kompetansen til befolkningen i deltakerlandene og eksempelvis undersøke om dette kan forklare forskjeller i vekst, utvikling og tilstand på arbeidsmarkedet. PIAAC vil gi ny og viktig informasjon som vil kunne ha stor betydning for den videre politikkutviklingen på feltet.

Lærevilkårsmonitoren

Lærevilkårsmonitoren er et kartleggingsverktøy for å måle deltakelse i livslang læring og andre lærevilkår i norsk arbeidsliv. Monitoren gir blant annet viktig informasjon om utviklingen i deltakelsen i kurs og formell opplæring i arbeidslivet, og om hvordan denne deltakelsen varierer mellom ulike grupper av sysselsatte. Data er blitt samlet inn og analysert årlig siden 2003. For perioden 2010-2012 har NIFU fått i oppdrag å gjennomføre analyser av Lærevilkårsmonitoren.

Offisiell statistikk og framskrivninger

Kunnskapsdepartementet og Statistisk sentralbyrå (SSB) har inngått avtale om at departementet skal finansiere ny offisiell statistikk om voksnes deltakelse i opplæring. Departementet har også gitt Vox i oppdrag å vurdere etableringen av et system for framskrivninger og analyser av framtidens kompetansebehov. Dette for å opprettholde en beredskap på utviklingen i samfunnets kompetansebehov.

Effekter av opplæring

Kunnskapsdepartementet har vært opptatt av å undersøke effektene av de opplæringstilbudene som finnes for voksne. I 2010 ga departementet Proba Samfunnsanalyse i oppdrag å undersøke hvilke effekter det har å fullføre videregående opplæring som voksen. Rapporten *Utfall på arbeidsmarkedet for personer som fullfører videregående opplæring som voksne* viser at personer som tar videregående opplæring etter fylte 25 år har høyere sysselsetting, i mindre grad er uføre og har høyere lønn enn ellers like personer som ikke har fullført. Departementet har også satt i gang en evaluering av Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA), med vekt på effekter av opplæringen.

REGJERINGEN HAR:

Finansiert

norsk deltakelse i PIAAC, den internasjonale undersøkelsen om lese- og tallforståelse.

Bevilget 25 millioner kroner til forskning for å få mer og bedre kunnskap om voksnes ferdigheter og deltakelse i opplæring

Målet er å utvikle mer kunnskap om voksnes læring som grunnlag for den videre utviklingen av politikken på feltet.

**Kunnskapsdepartementet har som mål
at alle skal ha mulighet til å delta i
og påvirke
kunnskapssamfunnets utvikling.**

Voksenfeltet er preget av mange aktører. Et godt samarbeid mellom disse må til for å lykkes.

Grunnoppplæring for barn og unge forholder seg til en klart definert og tydelig forankret sektor hva gjelder lov- og regelverk, økonomiske systemer og styrings-systemer i kommuner og fylkeskommuner. Forholdene rundt voksnes læring er langt mer sammensatte og kompliserte, og det finnes ikke en tilsvarende entydig voksenoppplæringssektor.

Kunnskapsdepartementet har som mål at alle skal ha mulighet til å delta i og påvirke kunnskapssamfunnets utvikling. En viktig forutsetning for å nå dette målet er at kunnskapssektoren har evne til å utvikle, formidle og utnytte ny kunnskap. Dette krever et velfungerende samarbeid mellom aktørene på voksenfeltet.

Utdanningsdirektoratet

Utdanningsdirektoratet skal bidra til å sikre at den nasjonale utdanningspolitikken iverksettes og gjennomføres, slik at barn, unge og voksne i hele landet kan få en likeverdig og tilpasset opplæring. Direktoratet er tillagt myndighetsutøvelse i forvaltningssaker, blant annet når det gjelder opplæringsloven kapittel 4A om opplæring spesielt organisert for voksne. Direktoratet har også ansvaret for å tolke regelverket for grunnoppplæring for voksne, og for de nasjonale retningslinjene for realkompetansevurdering etter opplæringsloven.

Vox

Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk er et kompetansepolitisk fagorgan underlagt Kunnskapsdepartementet. Vox skal ha spisskompetanse på voksnes læring, om ulike målgrupper og deres kompetansebehov. På grunnlag av dette skal Vox bidra til utvikling av differensierte utdanningstilbud og opplæringsmodeller, særlig for voksne med lav utdanning. De senere årene har Vox lagt særlig vekt på opplæring i grunnleggende ferdigheter og voksnes læring, et effektivt og helhetlig system for realkompetansevurdering og utvikling av god og effektiv karriereveiledning.

Vox utførte tidligere oppgaver innenfor grunnoppplæring for voksne etter opplæringsloven. I 2009 ble det besluttet at disse skulle overføres til Utdanningsdirektoratet, og at det skulle overføres ressurser og medarbeidere i samsvar med dette. Målsettingen med en tydeliggjøring av oppgave- og ansvarsdelingen mellom Vox og Utdanningsdirektoratet var å gjøre oppgaveprofilen for etatene klarere. Tydeligere oppgave- og ansvarsdeling skal bidra til en sterkere satsing på voksnes læring, både innenfor den formelle opplæringen for voksne, i arbeidslivet og i frivillig sektor.

Målet er å legge til rette for godt samarbeid mellom aktørene på voksenfeltet

Fylkeskommuner og kommuner

Størstedelen av de statlige tilskuddene til grunnskolen og videregående opplæring går over budsjettet til Kommunal- og regionaldepartementet som ledd i inntektssystemet for kommuner og fylkeskommuner. Kommunene har ansvaret for grunnskoleopplæringen, mens fylkeskommunene har ansvar for videregående opplæring.

Arbeidslivets parter

Voksenopplæringen bygger på tre hovedpilarer; formell opplæring, læring i arbeidslivet og læring i frivillig sektor. Den største og viktigste kompetanseutviklingen for enkeltindivider foregår i arbeidslivet. Dette stiller krav til partene i arbeidslivet. Partene har iverksatt en rekke tiltak for å støtte opp under og styrke arbeidet med kompetanseutvikling i virksomhetene. Blant de viktigste tiltakene er opplysnings- og utviklingsfond, hovedavtalebestemmelser om kompetanseutvikling og tariffavtalebestemmelser om avsetninger til kompetansetiltak.

Det er et godt samarbeid mellom partene på mange områder innenfor utdannings- og kompetansopolitikken, blant annet innenfor fag- og yrkesopplæringen. For å legge til rette for at partene kan møtes jevnlig for å diskutere kompetansopolitiske spørsmål har Kunnskapsdepartementet opprettet et kompetansopolitisk toppmøte. Satsingen på videregående opplæring for voksne har vært tema for et av de kompetansopolitiske toppmøtene.

Departementet har også opprettet et nasjonalt fagskoleråd som representerer fagskolene i utviklingen av kompetansopolitikken.

Studieforbund

En rekke andre aktører er viktige samarbeidspartnere på feltet. Voksenopplæringsforbundet (Vofo) er paraplyorganisasjon for studieforbundene i Norge. Opplæring i regi av studieforbundene omfatter en rekke ulike emner, som varierer fra fritidsorienterte kurs til kurs på universitets- og høgskolenivå og yrkeskvalifiserende kurs. Studieforbundene er viktige kurstilbydere innenfor BKA-programmet. Studieforbundene er også en sentral tilbyder av videregående opplæring for voksne.

Andre departement

Viktige prosesser for den videre utviklingen av tiltakene for å få flere voksne til å fullføre videregående opplæring foregår på tvers av departementenes ansvarsområder. Kunnskapsdepartementet er opptatt av god dialog og samarbeid med relevante departement.

REGJERINGEN HAR:

Etablert et

kompetansopolitisk toppmøte som møteplass for å diskutere viktige kompetansopolitiske spørsmål

Igangsett et arbeid for å vurdere opprettelsen av et system for beregning av framtidig tilbud av og etterspørsel etter forskjellige typer kompetent arbeidskraft i Norge.

Utgitt av:
Kunnskapsdepartementet
Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00
Publikasjonskode: F – 4278 B
Design: Magnolia design
Trykk: Departementenes servicesenter 09/2012 - opplag 500

